

20. gadsimta 30. gadu beigu antropoloģiskajās ekspedīcijās savākto mutvārdu liecību samērojāmība ar Latvijas iedzīvotāju mūža garuma un miršanas rādītājiem pēc baznīcu grāmatām

Rīta Grāvere

Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejs, Latvija

Ievads. 1936. gadā profesors J. Prīmanis, uzsākot Latvijā pirmos reģionālos antropoloģiskos pētījumus, lielu daļu veltīja t. s. sociālās antropoloģijas daļai, kas ietvēra aptauju par katra pētāmā cilvēka senčiem tēva un mātes līnijā vairākās paaudzēs. Starp citiem rādītājiem, pētnieki fiksēja aptaujātā cilvēka vecāku un vecvecāku mūža garumu un nāves cēloni. Diskusiju izraisa jautājums, cik lielā mērā šie dati ir ticami un vai tie ir izmantojami iedzīvotāju veselības stāvokļa raksturojumam un slimību dinamikas atainojumam.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir, samērot 20. gadsimta 30. gadu beigu antropoloģisko ekspedīciju anketās fiksētos vecākās paaudzes cilvēku aptaujas datus par viņu senču mūža garumu un nāves cēloni ar līdzīgiem dotumiem no atsevišķu draudžu baznīcu grāmatām.

Materiālu sastāda antropoloģisko ekspedīciju veidlapās fiksētie cilvēku mutvārdu aptaujas dati un 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma (1838.–1907.) un baznīcu grāmatās fiksētās ziņas par draudzes locekļu mūža garumu un nāves cēloni. Pētījumā izmantotas statistikas metodes un vēsturiski salīdzinošā metode.

Rezultāti. Antropoloģisko ekspedīciju materiāli, kas ataino triju Latvijas reģionu – Piebalgas, Vidzemes jūrmalas un Zemgales populācijas triju paaudžu (no jaundzimušajiem līdz 94 gadu vecumam) vecāku un vecvecāku mūža garumu un nāves cēloņus, sniedz informāciju par iedzīvotājiem no 19. gadsimta vidus līdz 20. gadsimta sākumam.

Vecākā paaudze (76–94 gadi) visos Latvijas reģionos par galveno savu vecāku un vecvecāku nāves cēloni atzīst vecuma nespēku. Turklāt ar terminu vecums iedzīvotāji apzīmē mūža garumu no 60 līdz 90 gadiem.

Sākot ar 19. gadsimta 60. gadiem, pieaug slimību skaits kā nāves cēlonis. Pirmajā vietā praktiski visos Latvijas reģionos kā nāves cēlonis tiek minētas plaušu saslimšanas, ieskaitot plaušu karsoni (ap 6% no visām saslimšanām), plaušu tuberkuloze (3–4%). Šīs slimības sastopamība laika gaitā pieaug, turklāt tām ir plašs vecuma cenzs (30–70 gadi). Kā biežākie nāves cēloņi tiek minēti arī trieka (insults 4–6%), kuņģa vēzis un infekcijas slimības. Atsevišķos reģionos par aptaujāto cilvēku vecāku nāves cēloni iedzīvotāji min epidēmijas (holera Zemgalē un tīfs Vidzemē). Baznīcu grāmatu ziņas par mirušajiem laika posmā no 1838. līdz 1907. gadam tajos pašos reģionos fiksē vecuma nespēku par vienu no biežākajiem nāves cēloņiem vecākajā iedzīvotāju grupā un slimību spektra palielināšanos vidējā vecuma jaunākā grupās. Kā biežākais nāves iemesls tiek fiksētas plaušu saslimšanas un dilonis, kura vecuma spektrs jau ir krietni plašāks (17–70 gadi).

Secinājumi. 1936.–1939. gada antropoloģiskajās ekspedīcijās sniegtās mutvārdu liecības par iedzīvotāju iepriekšējo paaudžu senču garumu un nāves cēloni nav pretrunā ar vēsturiskajos materiālos fiksētajām līdzīgām ziņām. Vērā ņemams ir t. s. reģionālais aspekts, kas atainojas gan mutvārdu liecībās, gan vēsturiskajos materiālos.